

การสังเคราะห์การท่องเที่ยวโดยชุมชน: โอกาสหรืออุปสรรคต่อการพัฒนาแบบยั่งยืน

กมลนก เกียรติศักดิ์ชัย^{1,*}, ศรีญา ประเสริฐสุด², เอียร์รัตน์ ฉัตรภัทรพล³

^{1,2,3} โรงเรียนการท่องเที่ยวและการบริการ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

Received: 22 May 2019

Revised: 7 November 2019

Accepted: 8 November 2019

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทบทวนวรรณกรรมเพื่อตรวจสอบและสังเคราะห์แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) เพื่อนำเสนอให้เห็นถึงว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นโอกาสหรืออุปสรรคต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ในบทความจะประกอบด้วย แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน สถานการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนในประเทศไทย โอกาสของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ความท้าทายและอุปสรรคของการท่องเที่ยวโดยชุมชน และทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบยั่งยืน เพื่อให้คนในชุมชนและผู้กำหนดนโยบายได้ตระหนักถึงความเหมาะสมในการพัฒนาชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะประเด็นที่จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนมากกว่าผลประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับ ซึ่งหากไม่มีการทบทวนการพัฒนาอาจทำให้ชุมชนสูญเสียความเป็นตัวตนที่แท้จริง การทำลายทรัพยากรทางการท่องเที่ยวขนบธรรมเนียมและประเพณีอันดีงามของชุมชนอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนการย้ายถิ่นฐานของคนในชุมชนดั้งเดิมออกจากชุมชน พร้อมทั้งเสนอทิศทางการพัฒนาในการปรับตัวและเตรียมความพร้อมกระแสการเปลี่ยนของชุมชนที่สามารถสืบทอดบนพื้นฐานของการพัฒนาแบบยั่งยืนได้อย่างแท้จริง

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวโดยชุมชน การพัฒนาแบบยั่งยืน

* ผู้ประสานงานหลัก; อีเมล: kamille1222@gmail.com

A Synthesis of Community-Based Tourism: Opportunities or Challenges to Sustainable Development

Kamonkanok Kiatisakchai^{1,*}, Sariya Prasertsut², Thianrat Chatphattaraphon³

^{1,2,3} School of Tourism and Hospitality Management, Suan Dusit University

Abstract

This article aims to review literature to examine and synthesize concepts and research studies related to community-based tourism (CBT) in order to indicate whether community-based tourism is an opportunity or obstacle of sustainable tourism development. The contents of the article will consist of concepts of community-based tourism management, the situation of community-based tourism in Thailand, the opportunities of community-based tourism, the challenges and obstacles of community-based tourism, and the direction for sustainable development of community-based tourism so that people in the community and policy makers will be aware of the suitability of the community development for tourism in accordance with the changing situations, especially in the issues that cause negative impact to the community more than the positive impact that the community will receive. If there is no review of the development, the results may be that the community may lose its real self-identity, the tourism resources or the good customs and tradition of the community may be destroyed on a continuous basis, as well as the emigration of people in the original community out of the community. This article will be proposing development directions for adaptation and readiness preparation for the changing trends of communities that can be truly inherited on the basis of sustainable development.

Keywords: community-based tourism, sustainable development

บทนำ

การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT) เป็นรูปแบบทางเลือกหนึ่งในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยอาศัยการเจรจาและการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลักในชุมชน โดยชุมชนเป็นผู้ดำเนินการตั้งอยู่บนฐานคิดว่าชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรและเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการท่องเที่ยว โดยนำเอาทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีอยู่ในท้องถิ่น ด้านธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี รวมทั้งวิถีชีวิตความเป็นอยู่และวิถีการผลิตชุมชนมาใช้เป็นปัจจัยหรือต้นทุนการผลิตที่สำคัญในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น (Sarobol, 2003) การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนก่อเกิดการท่องเที่ยวโดยคนในชุมชนเป็นคนจัดการที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม ท้องถิ่นและคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชน แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อผลกระทบเชิงลบจากการท่องเที่ยวมวลชน (Mass Tourism) ที่เกิดขึ้นในช่วงแรกของการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อคนในชุมชนท้องถิ่น (Murphy, 1985) ได้รับการยอมรับในประเทศต่างๆ ทั่วโลกว่าเป็นยุทธศาสตร์ที่ช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจและสังคมเพื่อลดอัตราความยากจนในพื้นที่ชนบท

ศักยภาพของการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนชนบทถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความหลากหลายของกิจกรรมทางเศรษฐกิจในการพัฒนาชุมชน อนุรักษ์วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชุมชนจากทรัพยากรที่ชุมชนมี นักวิชาการด้านการท่องเที่ยวส่วนใหญ่เห็นด้วยกับแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) ว่ามีศักยภาพและบทบาทต่อการพัฒนาชุมชนและเศรษฐกิจของชุมชน แต่การส่งเสริมและสนับสนุนเชิงนโยบายในการพัฒนาของรัฐบาลยังถือว่าไม่ประสบความสำเร็จ (Goodwin & Santilli, 2009) เพราะใช้ระยะเวลาในการดำเนินการที่ยาวนานเพื่อให้เกิดสำนึกร่วมกันที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนรวมถึงการได้รับผลประโยชน์ร่วมกันเกิดขึ้นซ้ำและถูกจำกัดเฉพาะกลุ่มในชุมชน การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นหลัก หากถูกจำกัดการเข้าถึงกระบวนการมีส่วนร่วมก็จะทำให้ผลประโยชน์ไม่ถูกกระจายให้กับผู้อาศัยอยู่ในชุมชนอย่างทั่วถึง อีกทั้งโอกาสและความสามารถทางการศึกษาของคนในชุมชนชนบทมีข้อจำกัดมากกว่าผู้คนที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง ดังนั้น ทักษะในการพัฒนาทรัพยากรที่มีจำกัดมักจะถูกเข้ามาแทนที่ด้วยกลุ่มทุนจากคนนอกชุมชนเข้ามาแสวงหาโอกาสและผลประโยชน์ในชุมชน เช่น การสร้างที่พัก ร้านอาหาร และบริการอื่นๆ ทางการท่องเที่ยวเข้ามาแทน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนจึงเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับการจัดการการท่องเที่ยว หากถูกจำกัดสิทธิและผลประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจจะทำให้สังคมของคนในชุมชนนั้นเปลี่ยนแปลงไปจากผลประโยชน์เชิงบวกจะนำมาสู่ผลกระทบวิถีชีวิตและเกิดความขัดแย้งของคนในชุมชนได้

บทความนี้จึงเป็นการนำเสนอการทบทวนงานวิจัยต่างๆ เพื่อตรวจสอบและสังเคราะห์แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) เพื่อจะนำเสนอให้เห็นถึงว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นโอกาสหรืออุปสรรคต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน รวมทั้งนำเสนอแนวทางที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องร่วมกันดำเนินการในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนสู่ความยั่งยืน

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีความสำคัญในตลาดการท่องเที่ยวโลกเป็นระยะเวลายาวนาน ช่วงทศวรรษที่ 1970 ได้มีการวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบมวลชน (Mass Tourism) การท่องเที่ยวประเภทนี้ได้ถูกนำมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน เนื่องจากการท่องเที่ยวแบบมวลชน (Mass Tourism) สามารถนำไปสู่จุดหมายปลายทางสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ในขณะเดียวกันการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ปรากฏมีการส่งเสริมการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นสิ่งที่ควรทำ โดยเริ่มที่การเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนผ่านความรู้ และทักษะในการจัดการทรัพยากรที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเป็นเจ้าภาพหลักในการพัฒนาการท่องเที่ยวมากกว่าการควบคุมโดยรัฐหรือการตลาด (Scheyvens, 2002) การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อการวิพากษ์วิจารณ์ถึงผลกระทบทางลบของการท่องเที่ยวแบบมวลชน (Mass Tourism) ทั้งด้านสังคมและเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่ชุมชนท้องถิ่นมีบทบาทในการควบคุมและมีส่วนร่วมอย่างมากในการพัฒนาและการจัดการสัดส่วนผลประโยชน์ที่คงอยู่ในชุมชนและคนในชุมชน (Denman, 2001)

นอกจากนั้น สถาบันการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ “การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อมสังคมและวัฒนธรรม มีการจัดการและชุมชนเป็นเจ้าของ เพื่อชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้าเยี่ยมชมสามารถเพิ่มความตระหนักรู้และเรียนรู้เกี่ยวกับชุมชนและวิถีชีวิตในท้องถิ่นได้”

องค์การกองทุนสัตว์ป่าโลกสากล (WWF) ได้ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ “รูปแบบของ การท่องเที่ยวชุมชนที่เอื้อให้เกิดผู้ให้บริการท้องถิ่นและองค์กรที่จัดหาสินค้าและบริการที่มุ่งเน้นการตีความหมายและสื่อสารผ่านวัฒนธรรมท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อมได้รับการสนับสนุนและติดตามจากชุมชน หน่วยงานราชการท้องถิ่น และองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร (NGOs)”

เหตุผลหลักของการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การค้นหากลยุทธ์ที่ประสบความสำเร็จในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรของชุมชน ประกอบด้วย มุมมองเชิงจริยธรรมที่ชี้ให้เห็นถึงการจัดการสมาชิกในชุมชนพร้อมกับการตัดสินใจที่จะสืบทอดความรับผิดชอบไปสู่ความยั่งยืนในระยะยาว การผูกขาดทางการค้า และการสะสมผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวในชุมชน (Mountain Institute, 2000) เป็นการพัฒนาระดับท้องถิ่นการท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถทำให้เพิ่มผลกำไรสูงสุดจากการท่องเที่ยว โดยชุมชนจะรวมบริการต่างๆ ที่ได้รับการวางแผนและการจัดการร่วมกันจึงจำเป็นต้องกระจายผลประโยชน์จากการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนสู่แต่ละครัวเรือนในชุมชน (Forstner, 2004)

แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมและการเสริมสร้างศักยภาพของคนในชุมชนโดยใช้โอกาสจากการท่องเที่ยว จากการศึกษาของ Hatton ในปี 1992 ระบุว่า การท่องเที่ยวตามชุมชนเป็นรูปแบบหนึ่งของการมีส่วนร่วมของชุมชนในระดับสูงภายใต้การพัฒนาอย่างยั่งยืน การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีเหตุผล 2 ประการสำคัญ คือ ประการแรก การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวรวมถึงกิจกรรมการท่องเที่ยวส่วนใหญ่ได้รับการพัฒนาและดำเนินการโดยสมาชิกในชุมชน อนึ่งรายได้ที่ได้รับจากกิจกรรมเหล่านั้นจะเข้าสู่ชุมชนด้วยรูปแบบวิธีการต่าง ๆ ที่ชุมชนออกแบบขึ้นมา เช่น สหกรณ์ชุมชน สมาคมหรือชมรมการค้าที่ว่างคนในชุมชนหรือผู้ประกอบการหลากหลายที่เริ่มต้นธุรกิจขนาดเล็กและขนาดกลาง ประการที่สอง การเคารพวัฒนธรรม

ท้องถิ่นและประเพณีท้องถิ่น การท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถเสริมสร้างหรือรักษาวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และประเพณีท้องถิ่นตลอดจนการเคารพมรดกทางธรรมชาติ สภาพแวดล้อมที่เป็นส่วนหนึ่งในการดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ โดยสมาชิกในชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดสรรกิจกรรมต่างทุกประเภทในชุมชนหรือหมู่บ้านของตนเอง อาทิ เช่น ที่พัก อาหาร สถานที่ท่องเที่ยว แนะนำการท่องเที่ยวในชุมชน และการขายงานฝีมือ การจัดสรรจะอยู่ในรูปแบบของการรวมกลุ่ม เช่น กลุ่มผู้นำเที่ยว กลุ่มบ้านพักโฮมสเตย์ กลุ่มดนตรีพื้นบ้าน กลุ่มจักสานเครื่องมือเครื่องใช้ กลุ่มผ้าทอพื้นบ้าน เป็นต้น การจัดกลุ่มจะจัดตั้งขึ้นบนฐานของเอกลักษณ์ที่ชุมชนปฏิบัติในชีวิตประจำวัน แต่ขณะเดียวกันกิจกรรมเหล่านี้มักตกอยู่ภายใต้กรรมสิทธิ์ความเป็นเจ้าของของบริษัทและรีสอร์ทขนาดใหญ่ที่มีการเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจที่จำกัดของชุมชนหรือสมาชิกชุมชนโดยได้รับการว่าจ้างแรงงานที่มีทักษะต่ำและมีรายได้ต่ำของชุมชนเข้ามาแทนที่ความเป็นวิถีชีวิตของชุมชนที่แท้จริง

จากที่กล่าวไว้ในข้างต้น การท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม (Goodwin & Santilli, 2009) เป็นกระบวนการที่ชุมชนสามารถใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนได้ตามหลักการของตัวเอง นักวิชาการพยายามที่จะค้นหาหลักการต่างๆ ที่จะใช้เพื่อสร้างความมั่นใจในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน REST (2010) ได้ระบุว่า แนวคิดของการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือที่ชุมชนใช้ในการพัฒนาชุมชน อนุรักษ์วิถีชีวิต พื้นฟูขนบธรรมเนียมและประเพณีอันดีงามเพื่อการสืบทอดและสืบสานต่อไป และการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อ (1) ส่งเสริมและสนับสนุนการเป็นเจ้าของในการท่องเที่ยวของชุมชน (2) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนในกระบวนการจัดการทุกด้าน (3) ส่งเสริมความภาคภูมิใจและความหวงแหนในชุมชน (4) การปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพชีวิต (5) การติดตามและตรวจสอบความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม (6) การรักษาเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของชุมชน (7) ส่งเสริมการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม (8) การเคารพความแตกต่างและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (9) การจัดสรรผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมระหว่างสมาชิกในชุมชน และ (10) การมีส่วนร่วมในสัดส่วนของรายได้จากการท่องเที่ยวโดยชุมชน การริเริ่มด้านการท่องเที่ยวของชุมชนทุกรูปแบบมีความเกี่ยวข้องกับสมาชิกในชุมชน และผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวทุกรูปแบบมีผลต่อการพัฒนาคนในชุมชนและชุมชน รูปแบบการท่องเที่ยวที่รับผิดชอบผลประโยชน์ของชุมชนจึงถูกนำมาใช้เป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนาและการท่องเที่ยวถูกมองว่าเป็นเครื่องมือหนึ่งที่สามารถช่วยชุมชนได้ (Mann, 2006; McGettigan et al., 2006)

สถานการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนในประเทศไทย

การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในประเทศไทยถูกนำมาใช้เป็น “เครื่องมือ” ที่รัฐบาลให้ความสำคัญเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง เพราะมีความสำคัญต่อการสร้างรายได้ของชุมชนและประเทศชาติ (Thongma, 2007) แนวคิดและกระบวนการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้รับความนิยม สนับสนุนอย่างแพร่หลายทั่วทุกภาคของประเทศ ทั้งทางด้านวิชาการที่มุ่งเน้นวิจัยด้านการพัฒนาทรัพยากรของชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว การฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน การฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีพื้นบ้านของชุมชน โดยชุมชนที่มีความตั้งใจ ความต้องการที่มีพร้อมร่วมมือกันในการจัดการการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นในชุมชนก็จะได้รับการสนับสนุนจากคนในชุมชนที่จะจัดการและพัฒนาระบบการจัดการอย่างต่อเนื่องและพัฒนาไปเป็นชุมชนต้นแบบในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน

แต่ชุมชนที่ขาดความพร้อมของผู้คนในชุมชนก่อให้เกิดแรงผลักดันจากภายในสู่ภายนอกได้น้อยพบอุปสรรคและข้อจำกัดที่หลากหลายที่มีผลต่อการจัดการการท่องเที่ยว เช่น ภาวะผู้นำ กระบวนการมีส่วนร่วม การจัดการผลประโยชน์ การจัดการทรัพยากรมนุษย์ และการจัดการทรัพยากรของชุมชน ล้วนแล้วแต่เป็นข้อจำกัดของการท่องเที่ยวโดยชุมชนและเป็นสาเหตุของปัญหาในชุมชนที่ตามมา สำหรับชุมชนที่ได้รับการพัฒนาและเป็นที่ยอมรับอย่างชุมชนบ้านแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ และชุมชนบ้านนาต้นจั่น อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ที่คนในชุมชนริเริ่มพัฒนาให้เป็นชุมชนการท่องเที่ยวจนกลายเป็นที่รู้จักทั้งในระดับชุมชน ระดับจังหวัด ระดับประเทศ และระดับนานาชาติ ด้วยศักยภาพ ความมีชื่อเสียง และการได้รับการสนับสนุนทั้งทางด้านการศึกษา การวิจัยแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและสถาบันการศึกษาด้านการพัฒนาการจัดการ ด้านรูปแบบการจัดสรรผลประโยชน์ ด้านการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ จนกลายเป็นชุมชนต้นแบบทางด้านการพัฒนาและจัดสรรทรัพยากรนำไปสู่การได้รับการสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานถนนสู่ชุมชนจากหน่วยงานภาครัฐเพื่ออำนวยความสะดวกในการเข้าถึงชุมชนอย่างสะดวก และกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีผู้ต้องการมาเยือน เยี่ยมชม เดินทางมาท่องเที่ยว ตลอดจนศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้รูปแบบและกระบวนการในการจัดการชุมชนให้ประสบผลสำเร็จ จนได้รับการแนะนำให้เดินทางท่องเที่ยวจากเว็บเพจท่องเที่ยว สื่อโฆษณาออนไลน์ทางการท่องเที่ยว การบอกต่อของผู้มาเยือนตามกระแสสังคมโซเชียลมีเดียอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้จนกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวแห่งหนึ่งที่จะต้องเดินทางมาเยือนโดยเฉพาะวันหยุดยาวทำให้เกิดปัญหาทั้งเฉพาะหน้าและปัญหาระยะยาวที่ต้องวางแผนในการรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น

จากการศึกษาศักยภาพชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า ชุมชนมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ด้านเศรษฐกิจ พบว่า ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ด้านสังคมและวัฒนธรรม พบว่า มีการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ระหว่างชุมชนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว เพื่อตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของวิถีชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นด้านการเมือง พบว่า ไม่สามารถดำเนินการจัดการอย่างเป็นระบบและแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างชัดเจนได้ การมีส่วนร่วมในการบริหารและการจัดการ พบว่า ชุมชนขาดการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการได้รับผลประโยชน์ พบว่า ชุมชนไม่มีการรวมตัวกันเพื่อประกอบธุรกิจร่วมกัน และส่วนใหญ่หารายได้เสริมจากการท่องเที่ยว (Poonak, 2015) โดยสถานการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทยกำลังเผชิญกับข้อจำกัดและอุปสรรคต่อการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเนื่องจากชาวบ้านบางกลุ่มไม่เข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวและการให้บริการการจัดการพื้นที่จอตลอด มีคฤหาสน์ท้องถิ่นไม่เพียงพอ รวมทั้งการติดต่อสื่อสารไม่สะดวก ชาวบ้านบางกลุ่มขายที่ดินให้กับบุคคลภายนอกชุมชนเพื่อดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวทั้งที่พัก ร้านอาหาร และอื่นๆ มีการถูกล้างพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ทรัพยากรที่ไม่เหมาะสม ชุมชนไม่สามารถบริหารและจัดการพื้นที่ได้ตามรูปแบบอย่างเดิม นอกจากนี้ยังมีปัญหาอื่นๆ ที่เพิ่มขึ้นและตามมาอีก เช่น การจัดการขยะ การดูแลสวนสมุนไพร การจัดการระบบภายในชุมชนและความรู้สึกของคนในชุมชน ความแออัด ตลอดจนผลกระทบด้านนิเวศต่อการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน ปัญหาและอุปสรรคเหล่านี้มีแนวโน้มที่จะส่งผลกระทบด้านลบโดยตรงกับชุมชนและคนในชุมชนเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะจุดวิกฤตด้านนิเวศวิทยา ด้านจิตวิทยา ด้านสุขภาพของชุมชนที่เกิดการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นนับได้ว่าเป็นจุดที่เปราะบางของชุมชนที่ต้องหาวิธีการในการแก้ไขและป้องกันชุมชน (Tidtijumreonporn, 2014)

นอกจากนี้สถานการณ์นักท่องเที่ยวในปัจจุบันเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องประกอบกับพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวเปลี่ยนไปจากเดิม กล่าวคือ นักท่องเที่ยวเมื่อก่อนเดินทางมาเพื่อพักผ่อน ศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชน การจัดการระบบนิเวศป่าต้นน้ำ แต่ปัจจุบันรูปแบบการเดินทางก็เปลี่ยนไปโดยเดินทางมาเช้าและกลับในตอนเย็นซึ่งมีเหตุผลในการเดินทางมาท่องเที่ยวตามกระแสโซเชียลมีเดีย การมุ่งหาสิ่งที่ถูกสื่อสารออกบนพื้นที่โลกออนไลน์โดยปราศจากความสนใจเกี่ยวกับรากฐานที่แท้จริงของชุมชน ชุมชนสูญเสียความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เพียงเพื่อต้องการตอบสนองต่อความต้องการของผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยวมากเกินไป ตามหลักการของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ชุมชนต้องทำหน้าที่ให้ข้อมูลแนะนำชุมชนที่ถูกต้องน่าสนใจและน่าภูมิใจของชุมชนแก่นักท่องเที่ยว การแสดงถึงความเชื่อในหลักปฏิบัติของชุมชนที่เคร่งครัด การทวงแผนทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่สืบทอดต่อกันมา โดยที่ชุมชนไม่ละทิ้งรากฐานของวิถีชีวิตหรือปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตตามกระแสของวัฒนธรรมอื่นมากเกินไป ตลอดจนการมุ่งหวังรายได้จากการท่องเที่ยวที่จะเป็นรายได้เสริมของชุมชน โดยละทิ้งอาชีพดั้งเดิมที่ควรจะเป็นช่องทางในการปรับตัวเพื่อรองรับกระแสการท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชน แทนที่การสืบทอดวิถีชีวิตและอาชีพดั้งเดิมของคนในชุมชน

โอกาสของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นวิธีที่ได้รับความนิยมที่เป็นรูปแบบการอนุรักษ์และพัฒนาแบบบูรณาการเป็นหนึ่งในตัวเลือกที่ดีที่สุดสำหรับการตอบสนองทางยุทธวิธีต่อความท้าทายระดับโลกที่ยั่งยืนอย่างต่อเนื่อง ประโยชน์ที่เป็นไปได้ของการท่องเที่ยวโดยชุมชนจะมีความแตกต่างกันไปตามมุมมองทางสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจของแต่ละชุมชนในท้องถิ่นต่างๆ (Weaver & Lawton, 2007)

การท่องเที่ยวโดยชุมชนก่อให้เกิดการจัดหาสินค้าและบริการในชุมชนท้องถิ่นทั้งธุรกิจขนาดเล็ก และขนาดกลาง ตลอดจนผู้ประกอบการภายนอกชุมชนที่สามารถให้บริการที่พัก ร้านอาหารเครื่องดื่ม และบริการอื่นๆ แก่นักท่องเที่ยว นอกจากนี้ศิลปะและงานฝีมือจะได้รับการสนับสนุนในการพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์ของชุมชนมากขึ้นในพื้นที่การท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นตามชุมชนต่างๆ เนื่องจากโอกาสในการพัฒนาถูกสร้างขึ้นสำหรับผู้ประกอบการขนาดเล็กและขนาดกลางที่อยู่นอกระบบที่ไม่สามารถเข้าถึงอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวหลักของประเทศได้ (Sebele, 2010) นอกจากนี้มุมมองด้านสิ่งแวดล้อมการท่องเที่ยวโดยชุมชนถือว่าอยู่ในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการสนับสนุนการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพภายในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศกำลังพัฒนา (Kiss, 2004) อีกทั้งการท่องเที่ยวโดยชุมชนช่วยสร้างและเพิ่มความยั่งยืนทางสังคมและขีดความสามารถให้กับชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของตนเอง เกิดการจ้างงานภายในชุมชนซึ่งช่วยลดปัญหาการย้ายถิ่นของกลุ่มคนวัยทำงานเข้าสู่เขตพื้นที่เมือง และยังช่วยเสริมสร้างศักยภาพชุมชนและคนในชุมชนให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง การรักษาวรรณกรรม รากเหง้าทางภูมิปัญญาท้องถิ่น และผลประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อมในการเพิ่มพลังในการอนุรักษ์เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะโครงการการจัดการและการอนุรักษ์ระบบนิเวศของชุมชนเป็นการพัฒนาศักยภาพในการสร้างรายได้และสร้างแรงจูงใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน (Asker et al., 2010)

หนึ่งในเป้าหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การสร้างโอกาสการจ้างงานสำหรับชุมชนท้องถิ่น โดยการจ้างงานเริ่มตั้งแต่การทำความสะอาดจนถึงการเป็นเจ้าของกิจการกิจกรรมทางการท่องเที่ยวในชุมชน

นอกจากนี้ผลการวิจัย พบว่า การรับว่าจ้างงานชั่วคราว (Part time) ที่ไม่ต้องว่าจ้างอย่างถาวรสามารถช่วยยกระดับมาตรฐานการครองชีพของครัวเรือนได้ แต่ผลกระทบทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นโดยตรงจากการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การหมุนเวียนทางการเงินภายในชุมชนที่เกิดจากสถานประกอบการที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในชุมชน เช่น ร้านอาหาร ที่พักในชุมชน และร้านขายของที่ระลึก ซึ่งเป็นรายได้ทางอ้อมสำหรับครัวเรือนและชุมชนจากการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวผ่านบริการต่าง ๆ เหล่านี้ภายในชุมชน ซึ่งผลกระทบทางเศรษฐกิจทั้งทางตรงและทางอ้อมของรายได้เหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อผู้อยู่อาศัยในระบบเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่นและจะสร้างระดับกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่อไปโดยประโยชน์ทางเศรษฐกิจผ่านระบบการท่องเที่ยว

ความท้าทายและอุปสรรคของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นหัวใจสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชนและเป็นกลยุทธ์ในการพัฒนาบนพื้นฐานที่อาศัยทรัพยากรและความต้องการของชุมชนในการตัดสินใจ การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนจะต้องเป็นผู้ควบคุมและจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้นอย่างเข้มแข็งเพื่อจะช่วยรักษาผลประโยชน์ของชุมชนมากขึ้น อย่างไรก็ตาม เมื่อใช้การท่องเที่ยวเพื่อให้บรรลุผลของการพัฒนาชุมชนเป็นแนวคิดที่ยอดเยียม แต่ในทางปฏิบัติยังพบปัญหาและความท้าทายระดับของความสำเร็จในการพัฒนามีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับปัจจัยที่เรียกว่า “ความท้าทาย” ในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในแต่ละพื้นที่ ความท้าทายเหล่านี้ควรที่จะระบุก่อนที่จะมีการดำเนินการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว โดยความท้าทายและอุปสรรคต่อการพัฒนาความยั่งยืนของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ดังนี้

1) ลักษณะความแตกต่างของชุมชน ความท้าทายที่เห็นได้ชัดเห็นว่าชุมชนถูกแบ่งระดับที่แตกต่างกันโดยอาศัยความซับซ้อนทางโครงสร้างประชากรศาสตร์ เช่น เพศ ปัจจัยทางชาติพันธุ์ สถานะทางสังคม และครอบครัวหรือบุคคลบางกลุ่มในชุมชนมักจะอ้างสิทธิ์เนื่องจากมีสถานะทางสังคม สถานะทางเศรษฐกิจที่ชัดเจนกลายเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลและสามารถควบคุมอำนาจการจัดการ ซึ่งมีแนวโน้มที่ไม่น่าจะเป็นไปได้ที่สมาชิกในชุมชนจะสามารถเข้าถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวได้อย่างเท่าเทียมกัน

2) การขาดฐานข้อมูลสารสนเทศและอำนาจในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นๆ เป็นความท้าทายอย่างหนึ่งในการพัฒนาชุมชนในการใช้การท่องเที่ยวเป็นกลยุทธ์ในกระบวนการท่องเที่ยว เพราะฉะนั้นชุมชนจึงเสี่ยงต่อการถูกแสวงหาผลประโยชน์จากกลุ่มอื่นภายนอกชุมชน ถ้าเสถียรภาพการเงินภายในประเทศนั้นๆ ไม่นั่นคงก็จะก่อให้เกิดสูญเสียการควบคุมสู่ผลประโยชน์ภายนอก ซึ่งตรงกันข้ามกับเป้าหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ให้ความสำคัญต่อการปฏิบัติ Timothy (2002) ได้กล่าวว่าการอุปสรรคของการนำการท่องเที่ยวโดยชุมชนไปใช้มีความเกี่ยวข้องกับ การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ประเพณีทางสังคม วัฒนธรรมและเชื้อชาติ โดยปัญหาทางสถานะทางเศรษฐกิจเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ขาดการตระหนัก การขาดความร่วมมือ และการเป็นหุ้นส่วนของกิจกรรมการท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้นในชุมชน

นอกจากนี้ Ndlovu & Rogerson (2004) ได้เน้นย้ำถึงปัจจัยที่จะส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของการท่องเที่ยวโดยชุมชนในประเทศกำลังพัฒนา ประกอบด้วย ระดับความต้องการของการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน ความเสมอภาคในการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของคนในชุมชน การเข้าถึงข้อมูล ความตระหนักและความเชี่ยวชาญของชุมชนต่อการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการประสานงานและความร่วมมือเพื่อสร้างความมั่นใจต่อความสำเร็จของ

การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน อย่างไรก็ตามความจำเป็นหรือเหตุผลในการมีส่วนร่วมของชุมชนในการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเรื่องของธุรกิจที่แยกออกจากผลประโยชน์ของชุมชน (Mearns, 2003) การท่องเที่ยวโดยชุมชนไม่ควรมองข้ามปลายทางสุดท้ายของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เป็นส่วนหนึ่งในการช่วยให้ชุมชนหลุดพ้นจากความยากจนแต่ต้องหาวิธีการควบคุมและป้องกันที่ดินและทรัพยากรของชุมชนโดยใช้ศักยภาพและพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการพัฒนาตนเองและชุมชน

3) การขาดทักษะของชุมชน กล่าวได้ว่า ชุมชนสามารถสร้างอุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ แม้จะมีความพร้อมด้านประเพณีท้องถิ่น คุณภาพของสิ่งอำนวยความสะดวกทางสังคม และทัศนคติต่อนักท่องเที่ยว เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความสำเร็จของการท่องเที่ยวโดยชุมชน การขาดทักษะบางอย่างที่จำเป็นในอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวยังเป็นอุปสรรคต่อความก้าวหน้าของการท่องเที่ยวโดยชุมชนและชุมชนจะต้องได้รับการพัฒนาทักษะด้านการบริหารและจัดการผู้ประกอบการและการตลาดที่ดีเป็นประโยชน์ต่อชุมชนเพื่อให้แน่ใจว่าการก้าวเข้าสู่ตลาด การท่องเที่ยวจะทำให้ชุมชนได้รับประโยชน์จาก อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวชุมชนที่เป็นมิตรและมีมิตรภาพที่ดีต่อนักท่องเที่ยวจะช่วยเพิ่มโอกาสทางธุรกิจของชุมชนเพิ่มมากขึ้นสำหรับการท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันจำนวน นักท่องเที่ยวที่มากเกินไปก็ส่งผลเสียต่อโอกาสในการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเป็นพื้นฐานสำคัญในการตระหนักถึงผลประโยชน์ของชุมชน

4) ความท้าทายด้านโครงสร้างพื้นฐาน กล่าวได้ว่า ศักยภาพของการท่องเที่ยวโดยชุมชนขึ้นอยู่กับศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนในพื้นที่ โดยทรัพยากรที่มีศักยภาพเหล่านี้ เรียกว่า “สินทรัพย์ทางการท่องเที่ยวของชุมชน” ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่ทรัพยากรธรรมชาติไปจนถึงวัฒนธรรมและหัตถกรรมของชุมชน แม้ว่าการแหล่งท่องเที่ยวหรือสินทรัพย์ทางการท่องเที่ยวของชุมชนเป็นโอกาสที่ดีต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน แต่โอกาสดังกล่าวจะถูกจำกัดด้วยข้อจำกัดด้านทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด อาทิเช่น แหล่งน้ำ และที่ดิน โดยปัญหาที่พบบ่อยในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การขาดการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่พัฒนาการท่องเที่ยว เช่น ถนน ไฟฟ้า และน้ำประปาที่เป็นความท้าทายของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงจำนวนนักท่องเที่ยว ประเภทของนักท่องเที่ยว และกระแสการใช้จ่ายเงินของนักท่องเที่ยว การสูญเสียการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติเป็นอุปสรรคสำคัญที่ขัดขวางความคืบหน้าในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน โครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพเป็นปัจจัยสำคัญในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ แต่ถ้ามีสภาพถนนที่ยากลำบากต่อการสัญจรรอบๆ สถานที่ท่องเที่ยวก็อาจเป็นปัจจัยด้านลบต่อการแข่งขันของสถานที่ท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวของพื้นที่ใกล้เคียง ดังนั้น การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานโดยเฉพาะถนนเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว

5) ผลกระทบเชิงลบของการท่องเที่ยว การพัฒนาด้านการท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจของชุมชนมากขึ้นด้วยการช่วยเพิ่มโอกาสทางธุรกิจให้กับผู้อาศัยในชุมชนเป็นผู้ประกอบการทำให้เกิดการจ้างงานภายในชุมชน และการท่องเที่ยวยังได้เปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว ในขณะเดียวกัน หากกระบวนการพัฒนาเหล่านี้ไม่ได้รับการวางแผนในการจัดการที่ดีอย่างรัดกุมต่อสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของชุมชนจะทำให้เกิดความเสื่อมโทรม เสื่อมสภาพทางสังคมวัฒนธรรมและส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของชุมชน นอกจากนี้การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจค้าปลีกและบริการที่หลากหลาย และค่าใช้จ่ายที่สำคัญและใหญ่ที่สุด คือ เงินเดือนและค่าจ้างสำหรับพนักงานในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวซึ่งมีพนักงานจำนวนมาก

น้อยที่มาจากชุมชนท้องถิ่น ฉะนั้นหากชุมชนพึ่งพาการท่องเที่ยวมากเกินไปอาจจะก่อให้เกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจของชุมชนที่อัตราค่าจ้างที่ต่ำกว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวหลักและจะก่อให้เกิดการเพิ่มขึ้นของราคาสินค้าและบริการที่มีต่อนักท่องเที่ยว ดังนั้นการจัดการการท่องเที่ยวที่ควรสามารถเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่นๆ ในชุมชน

แม้การท่องเที่ยวจะส่งผลกระทบด้านบวกต่อชุมชนหากชุมชนปราศจากการวางแผนและการจัดการที่ดีในการพัฒนาการท่องเที่ยวอาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากนักท่องเที่ยวที่มีต่อสภาพแวดล้อมได้ซึ่งเป็นความท้าทายต่อการเติบโตของการท่องเที่ยว หากชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ได้มีส่วนร่วมในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ และทรัพยากรทางวัฒนธรรมฐานทรัพยากรของชุมชนจะเสื่อมโทรมและเสื่อมสภาพลงไป ความเสียหายที่เกิดขึ้นจากความไร้ระเบียบของนักท่องเที่ยวสามารถนำไปสู่ปัญหาทางสิ่งแวดล้อมของชุมชนได้ เช่น ขยะมูลฝอย การกัดเซาะชายฝั่งและตลิ่ง การลुकล้ำน่านน้ำและลำคลอง มลพิษทางน้ำ และมลพิษทางอากาศ การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องมุ่งเน้นการจัดการบนเงื่อนไขของการจัดการที่มีความรับผิดชอบที่จะช่วยลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตของผู้นในชุมชนตลอดจนมุ่งให้มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงการอนุรักษ์

ทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน

การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นเรื่องสำคัญและมีความจำเป็นต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบยั่งยืน หากสมาชิกในชุมชนบางคนหรือบางกลุ่มไม่ตระหนักถึงความสำคัญอย่างสอดคล้องกันจะก่อให้เกิดการวางแผนการต่อต้าน จนนำไปสู่ความขัดแย้งของชุมชนได้ หากเกิดความเข้าใจและความต้องการที่ไม่สอดคล้องในทิศทางเดียวกันจะทำให้ชุมชนเป็นเพียงสถานที่ท่องเที่ยวชุมชนที่ให้บริการแก่นักท่องเที่ยวเพียงเท่านั้นแต่ขาดการบริหารและจัดการโดยคนในชุมชน ความยั่งยืนที่จะเกิดขึ้นในการบริหารและจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องอาศัย “กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน” เป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการบริหารและจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากการทบทวนผลการวิจัยที่ผ่านมาของ Murphy (1987) ได้ยืนยันถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนขั้นตอนต่างๆ มีความสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนตั้งแต่ขั้นตอนการวางแผนไปจนถึงขั้นตอนการประเมินผลที่ได้รับการอธิบายเพิ่มเติมจากงานวิจัยของ Denman (2001) ว่าการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นเรื่องสำคัญที่มีความซับซ้อนสำหรับการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่จะประสบความสำเร็จ รวมทั้งงานวิจัยของ Okazaki (2008) ว่าการมีส่วนร่วมจะทำหน้าที่เป็นแรงผลักดันให้เกิดการป้องกันธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของชุมชนในฐานะที่เป็นเป็นผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวที่จะช่วยกระตุ้นให้เกิดรายได้ต่อชุมชนมากขึ้น และงานวิจัยของ Cooper (2004) การริเริ่มการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจและกำหนดวิสัยทัศน์ในการจัดการกิจกรรมทางการท่องเที่ยวของชุมชนจะทำให้ประสบความสำเร็จสูงสุดในการบรรลุเป้าหมายและการมีส่วนร่วมยังช่วยจัดการความขัดแย้งภายในชุมชน ดังนั้น ทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย 1) การสร้างการรับรู้และความตระหนักให้กับคนในชุมชน 2) ความพร้อมของคนในชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน 3) การยอมรับของคนในชุมชนที่เกิดจากความต้องการ ความเข้าใจ ความเชื่อถือและไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในชุมชน 4) ภาวะผู้นำและศักยภาพของผู้นำชุมชน 5) การสื่อสารทั้งภายในและภายนอกชุมชนเกี่ยวกับการดำเนินการที่ชัดเจนในการสร้างความเข้าใจและเผยแพร่ข้อมูลช่วยระดมคนเข้าร่วมกิจกรรมได้เป็นจำนวนมาก และ 6) การสร้าง

ความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หากขาดหรือต้องการบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญด้านการจัดการการท่องเที่ยว โดยชุมชน เพื่อเติมเต็มและต่อยอดงานได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

นอกจากนี้คณะกรรมการและผู้บริหารกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนจะต้องดำเนินงานอย่างโปร่งใสและมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่และชุมชนเพื่อหลีกเลี่ยงทัศนคติเชิงลบจากชุมชน โดยที่ชุมชนจะต้องตระหนักถึงความสำคัญในการลงทุนเพื่อพัฒนาผลประโยชน์ของตนเอง ซึ่งต้องมีการจัดการประชุมบ่อยครั้งอย่างเป็นประจำ เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ตัดสินใจ และเข้าใจถึงการดำเนินงาน ซึ่งจะทำให้ชุมชนต้องการที่จะแบ่งปันความรับผิดชอบและปรับปรุงประสิทธิภาพการดำเนินงาน อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมไม่ควรจำกัดเฉพาะชุมชนต้องรวมถึงทุกภาคส่วนที่มีความเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา และองค์กรไม่แสวงผลกำไร (NGOs) โดยเฉพาะรัฐบาลจำเป็นต้องเข้าใจถึงสถานการณ์การดำเนินงานและหาวิธีการในการสนับสนุนการดำเนินงานของการท่องเที่ยวโดยชุมชนต่อไปซึ่งจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตของการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยไม่กระทบต่อผลประโยชน์ของชุมชน

บทสรุป

การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก เป็นส่วนสำคัญในการช่วยพัฒนาและฟื้นฟูพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมและคงความสมดุลของระบบนิเวศในพื้นที่ชุมชน การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนทำให้ชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ทางใต้ได้รับความสนใจและการสนับสนุนจากรัฐบาลส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง โดยที่คนในชุมชนเป็นผู้รักษาผลประโยชน์และจัดการผลประโยชน์เหล่านั้นด้วยตนเอง ซึ่งหัวใจหลักของการท่องเที่ยวโดยชุมชนคือ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนอย่างแท้จริง โดยที่การพัฒนาการท่องเที่ยวต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานความต้องการของชุมชน ชีตความสามารถของชุมชน และขีดความสามารถของทรัพยากรในชุมชนในการรองรับนักท่องเที่ยวจึงจะก่อให้เกิดความยั่งยืนในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

สำหรับประเทศไทยการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นทั้งโอกาสและเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้วยหลายปัจจัยที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น หากภาครัฐ ภาคเอกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคประชาชนในชุมชนร่วมมือกันในการหาวิธีการแก้ไขปัญหาและกระบวนการป้องกันผลประโยชน์ของชุมชนให้มีความสอดคล้องกับบริบทของชุมชนที่แตกต่างกัน การเข้าถึงผลประโยชน์ของคนในชุมชนอย่างแท้จริง การสร้างกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนให้เกิดเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างแท้จริงและมีความคิดเห็นที่สอดคล้องกันของคนในชุมชนตลอดจนการปลูกจิตสำนึกให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเยือนให้เกิดความเข้าใจและปฏิบัติตามจารีตประเพณี กฎข้อบังคับของชุมชนจะช่วยเพิ่มโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนไปสู่ความยั่งยืนได้อย่างแน่นอน

ข้อเสนอแนะ

1. ด้านการพัฒนานโยบายและยุทธศาสตร์ ในมิติของการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์ประเทศไทยต้องตระหนักถึงการวางรากฐานแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้มีความครอบคลุมและรอบคอบต่อชุมชน ซึ่งในเชิงยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นกุญแจสำคัญที่จะทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนา แต่ด้วยความพร้อมของชุมชนและคนที่อาศัยในชุมชนทั่วทั้งประเทศมีความหลากหลายและมีความต้องการในการพัฒนาที่แตกต่างกันออกไป

หากมองในมุมของรัฐบาลส่วนกลางการท่องเที่ยวโดยชุมชนทำให้ประชาชนในชุมชนเข้าถึงทรัพยากรและจัดสรรทรัพยากรในชุมชนเหล่านั้นด้วยตนเอง ซึ่งในทางปฏิบัติแล้วนั้นผลประโยชน์มักเอื้อต่อผู้นำชุมชนและผู้มีบารมีในชุมชนเพียงกลุ่มเดียวโดยใช้ทรัพยากรของชุมชนในการหาผลประโยชน์ให้กับตนเองและกลุ่มซึ่งเป็นอุปสรรคอีกหนึ่งข้อที่ไม่ควรละเลย

2. ด้านการวางแผน กระบวนการวางแผนและการกำหนดวิธีการดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนและแยกย่อยต่อการประเมินและตรวจสอบผลประโยชน์ว่าเอื้อต่อคนในชุมชนทั่วถึงอย่างแท้จริงหรือไม่อย่างไร เพราะยังมีหลายพื้นที่ที่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาเรื่องของการกระจายผลประโยชน์ได้อย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ การเพิ่มศักยภาพของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้แก่ นักท่องเที่ยว เจ้าของแหล่งท่องเที่ยว (ชุมชน) ผู้ประกอบการทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน (ผู้ประกอบการกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยอาศัยชื่อเสียงของชุมชน)

3. ด้านการมีส่วนร่วม กระบวนการมีส่วนร่วมต้องตระหนักถึงการมีส่วนร่วมทั้งคนในชุมชนและนอกชุมชนในการทำข้อตกลงร่วมกันเกี่ยวกับผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชนและบริเวณใกล้เคียงต้องมีความเชื่อมโยงกับการสร้างรายได้ภายในชุมชนอย่างจริงจัง เพื่อป้องกันและลดปัญหาความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ซึ่งมีผลต่อความร่วมมือและความสามัคคีของคนในชุมชนในการทำงานร่วมกันเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถในการจัดการการท่องเที่ยวแบบพึ่งตนเองได้อย่างเต็มรูปแบบ ประกอบกับคนในชุมชนเกิดรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างแท้จริงและไม่ย้ายถิ่นฐานออกนอกชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- Asker, S., Boronyak, L., Carrard, N., & Paddon, M. (2010). *Effective Community Based Tourism: A Best Practice Manual*. Sydney, Australia: Institute for Sustainable Futures, University of Technology.
- Cooper, G. (2004). Community based tourism experiences in the Caribbean: Lessons and key consideration. *Paper presented at the Caribbean Tourism Organization Sixth Annual Caribbean Conference on Sustainable Tourism Development: "Keeping the right balance –Land and Sea Encounters."*. Havana, Cuba, 6-7.
- Denman, R. (2001). *Guidelines for Community Based Ecotourism Development*. Washington: McGraw-Hill.
- Forstner, k. (2004). Community Ventures and Access to markets: The Role of Intermediaries in Marketing Rural Tourism Products. *Development policy Review*, 22 (5), 497-514 Retrieved June 8, 2018, from <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1467-7679.2004.00262.x>.

- Goodwin, H. & Santilli, R. (2009). *Community Based Tourism: A success?*. Germany: Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ). ICRT Occasional Paper 11. Retrieved June 15, 2018, from <http://www.andamandiscoveries.com/press/press-harold-goodwin.pdf>.
- Kiss, A. (2004). *Is community-based eco-tourism a good use of biodiversity conservation funds? In Trends in Ecology and Evolution*. Retrieved July 25, 2018, from <http://dss.ucsd.edu/~ccgibson/docs/Kiss%20-%20%20Ecotourismbased%20conservation.pdf>.
- Mann, S. (2006). *Ethiopia, in Makeda's Footsteps: Towards a Strategy for Pro-Poor Tourism Development*. Washington, DC: World Bank report to Ethiopian Government.
- McGettiganet, F., Burns, K. & Candon, F. (2006). *Community Empowerment Through Voluntary Input: A Case Study of Kiltimagh Integrated Resource Development (IDR) in Smith*. London, UK: MPG Books.
- Mearns, K. (2003). Community Based Tourism: The Key to Empowering the Sankuyo Community in Botswana. *Africa Insight*, 33 (1/2), 29-32 Retrieved June 8, 2018, from <https://www.academia.edu/408924/CommunityBasedTourismtheKeytoEmpoweringtheSankuyoCommunityInBotswana>.
- Mountain Institute. (2000). *Community Based Tourism for Conservation and Development A Resource Kit*. Washington D.C: USA.
- Murphy, P. E. (1985). *Tourism: A community approach*. London, UK: Routledge.
- Ndlovu, N. & Rogerson, C.N. (2004). *The Local Economic Impacts of Community Based Tourism in the Eastern Cape*. Pretoria: Africa Institute of South Africa.
- Poonak, W. (2015). The Potentials of Amphawa Community in Managing Community-Based Tourism of the Amphawa Floating Market. *Academic Services Journal Prince of Songkla University*, 26 (1), 63-74. (In Thai)
- REST. (2010). *Community based tourism handbook: Principles and meaning*. Retrieved July 25, 2018, from <http://www.sribd.com/doc/32621006/community-basedtoutism>.
- Sarobol, S. (2003). *Community Based Tourism CBT: Concept and Experiences of the Northern Region*. Chiang Mai: Thailand Research Fund. (In Thai)
- Scheyvens, R. (2002). *Tourism for development: empowering communities*. Harlow: Pearson Education Limited.
- Sebele, L.S. (2010). *Community-Based Tourism Ventures, Benefits and challenges, Khama Rhino Sanctuary*. Harry Oppenheimer Research Centre, University of Botswana: Botswana.

- Tidtijumreonporn, T. (2014). *Capacity Management for Community Based Tourism: CBT in Kampong, Mae On District, Chiang Mai Province, Phase 1*. Payap University. Chiang Mai: Thailand Research Fund. (In Thai)
- Thongma, W. (2007). Community Based Tourism: CBT for Improving the Quality of Life of Communities in Forest Land. *Training Manual*. Retrieved July 25, 2018, from www.dnp.go.th/fca16/file/i49xy4ghqzsh3j1.doc. (In Thai)
- Timothy, D. (2002). *Tourism and Community Development Issues*. New York, USA: Channelview.
- Okazaki, E. (2008). A community-based tourism model: Its conception and use. *Journal of Sustainable Tourism*, 16 (5), 511-530.
- Weaver, D.B. & Lawton, L.J. (2007). Twenty years on: The State of Contemporary Ecotourism Research. *Tourism Management*. 28: 1168-1179. Retrieved July 12, 2018, from: www.ethioembassy.org.uk/trade_and_investment/Tourism_2010.pdf.